

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Malderi Episcopi Antverpiensis S.Th. quondam
Louanij Professoris Tractatvs De Restrictionvm Mentalivm
Abvsv**

Malderen, Jan van

Antverpiæ

Capvt XII. Satisfit argumentis quæ contra sententiam iam probatam objici possunt.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41105

C A P V T X I I .

*Satisfit argumentis quæ contra sententiam
iam probatam obijci possunt.*

S E C T I O P R I M A .

ARGMEN TA eiusmodi sunt duplicitis generis: quædam sunt eorum, qui omnem usum tegendæ in casu veritatis aut restrictionis mentalis tollendum esse concludunt; atque ita inferent, omnino non esse ullum licitum usum subintellectionis, etiam quando subauditioni locum faciunt circumstantiae. Alia eorum, qui etiam abusum, aut nimium usum huius restrictionis mentalis licitum esse contendunt.

Ad prius genus pertinent argumenta cuiusdam libelli editi anno 1609. cuius titulus est: *Capitula doctrinæ Jesuitarum & quorundam aliorum Pontificiorum Doctorum*, in quo cap. 4. valde traducitur doctrina & praxis Catholicorum in hac materia. Itaque Auctor istius libelli nostrorum doctrinam & praxin reprehendit, Primò, quod ea habeat, licere uti fraudulenta duplicitate coram Magistratu heretico: item, licere nomina & vestes mutare, fingere & refingere: denique, licere Catholico veritatem

*Calumnia
prima.*

tem tegere, quando ita conatibus suis expedit. Hæc probat ex litteris martyris Campiani ad Generalem Societatis, vbi fatetur frequenter se nomen suum in Anglia mutare, & peregrino habitu incedere. Item ex eiusdem alia Epistola de persecutione Anglicana. Item ex Actis Patris Henrici Garneti. Denique ex Nauarro in cap. Humanæ aures, 22. q. 5. vbi inter alia dicat, libè posse Catholicum celare se esse Catholicum.

Reprehendit Secundò, quòd doctrina *Calumnia secunda.* nostrorum Doctorum habeat, licere etiam coram Catholico Magistratu uti hac duplicitate, etiam in iuramentis, modò solùm subsit iste prætextus, quòd hic & nunc non legitimè interrogeris, aut quia non à competente Iudice, aut quia existimas aduersam partem fouere iniustam caussam. Ista probat ex Nauarro in d. c. Humanæ aures, laudante factum S. Francisci, qui interrogatus num transisset quidam reus, respondisset non transisse, imposita manu manicæ, & intellectu illo, quòd homo per manicam eius non transisset. Addit & Glosam in cap. Ne quis, 22. q. 2. Allegat Nauarrum eumdem, ibidem ex D. Thoma dicentem, quòd reus interrogatus à Iudice non procedente legitimè, de suo faciore

nore non teneatur veritatem fateri , sed possit vti æquiuoca responsione , aut sensu diuerso à mente interrogantis. Allegat & istud , docere Nauarrum , quòd nemo teneatur Superiori aut Iudici non legitimè interroganti aut adiuranti , siue iuramentum exigenti , ad ipsius mentem responde-re : & quòd eo casu testis interrogatus dicere possit , se nescire , sic nimirum vt teneatur dicere , tacitè intelligendo. Adiicit , eumdem Nauarrum sic instruere eos qui cauſas in iudicio habent , quando iubentur præstare iuramentum calumniæ , aut de dicenda veritate , nisi legitimè secundùm Iuriſ ordinem iubeantur , quòd vel fateri vel negare possint proprio suo sensu , non cu-rantes mentem Iudicis. Ideoque non mentiri Monarchas , qui Superiorem non ha-bent , quomodocumque verbis aut factis respondeant , ex propria mente aliud intel-ligentes , eò quòd numquam legitimè interro-gentur. Aggreditur deinde Cardina-lem Toletum , qui lib. 4. Institutionis Sacer-dotum cap. 11. doceat , eum qui à Superiore suo non legitimè interrogatur , posse amphi-bologicè respondere sequiori sensu quām Superior intelligat ; eo nimirum quo ipse intelligit. Et si delictum fuerit occultum , posse reum dicere se nescire , eo nimirum modo

modo intelligendo ut teneatur ipsi dicere. Si queratur, an veniat ex ciuitate infecta, posse id negare, mente supplendo, quod ipse non sit infectus, etiam si ciuitas unde venit fuerit infecta, eò quod contra præcipuam intentionem interrogantis non faciat.

Tertiò obijcit, eorumdem nostrorum Catholicorum Doctorum doctrinam habere, quod non teneatur quisque proximo suo etiam Catholico respondere secundum suam intentionem, sed quod liceat amphibologis vti, & interrogantes decipere. Allegat Nauarrium, qui loco suprà citato eo nomine commendet has amphibologias, quod per eas innumera vitentur peccata.

Quartò obijcit, docere nostros, quod ars amphibolizandi sit vtilis, & bona prouidentia, laudabilis, & verè virtus, & prouida defensio, & ideo laudabile esse proverbium, *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.*

Verùm ad calumnias istas potius quam argumenta nō erit difficilis apologia. In primis ad mutationem nominum quod attinet, habemus exemplum in Raphaële Tob. 5. Ut autem hoc licite fiat, oportet secundum aliquem verum sensum, quem quis in hac mutatione vtiens concipiatur, & qui etiam ab alijs satis inquirentibus inuesti-

F gari

*Calumnia
tertia.*

*Calumnia
quarta.*

*Ad pri-
mam.
An litterar-
e proprium
nomen mu-
tare.*

gari possit, verum sit, talem nomenclaturam ipsi competere, & iustum rationem habeat ea mutatione vtendi. Quando autem caussa promouendæ virtutis ita fit, non tantum licitum, sed etiam laudabile est. Sic Raphaël dixit se Azariam esse, id est *auxilium Domini*, & filium magni Ananiae, quod nomen indicat *nubem Domini*, innuens se auxiliatorem esse à diuinæ gratiæ pluia procedente. An verò istis conditionibus satisfaciant qui anagrammatis vtuntur, penes curiosos Lectores sit iudicium. Facilius eos excusem qui syllabis transpositis eamdem retinent significationem, vt pote si pro Dorotheo Theodotum, pro Nicolao Laonicum, pro Theophilo Philotheon, pro Demonico Nicodemum posuerint.

*An liceat
mutatione
vestium
velle non
agnosci.*

De mutatione vestium minor est difficultas: tantum excipio earum vestium generationem, quæ alicuius falsæ Religionis habent significationem ex proprio suo instituto, de quibus diximus 2. 2. q. 3. art. 2. Reliquis vti licet: & quis, quæso, vñquam Caluinianæ sectæ Mysta aut Minister sibi scrupulum fecit, quod peregrino & mentito habitu sit vsus, vt suæ sectæ venena secundis inter Catholicos spargeret? Vedit Antwerpia multos eiusmodi lupos: at non existimo visum ibi vñquam fuisse yllum laborantem

rantem scrupulo, vt ausus non sit incedere in vestimento ouis. Sanè idem Dominus, qui ad latitandum in persecutione loci mutationem suis Discipulis indulxit, vestis mutationem non negauit. Omitto quod Dominus ipse nunc in specie peregrini Discipulis, nunc in specie hortulani Magdalene apparuerit. Iacob ueste mutata obtinet & retinet benedictionem. Propheta quidam (3. Reg. 20.) etiam pulueris aspersione oculosque in aliam formam mutat, & ad scenicum habitum sermonem addit laruatum.

Verum est, in Lege prohibitum esse ne quis alterius quam sui sexus habitu vtatur, Deut. 22. neque placet quod quidam dicunt, hoc solum tamquam veniale prohibitum, quia Textus addit: *Abominabilis enim apud Deum est qui facit haec.* Malim dicere, propter significationem hoc isti populo grauiter fuisse prohibitum, vt eo significetur quam longe eos oporteat recedere à nefanda venere, de qua alibi: *Cum masculo non commiscearis coitu femineo, quia abominatione est:* Levit. 18. simile est cap. 20. In se itaque spectatum etiam hoc licitum est, & à Sanctis usurpatum. Refert exemplum Ambrosius libro secundo de Virginibus, de quadam virgine Antiochena, quæ in lupanar detrusa, mutatione

F 2 uestis

vestis suæ in virilem , turpitudinem eva-
serit. Simile factum Corinthi , narrat Palla-
dius in Historia Lausiaca cap. 149. Aliud ex-
emplum est apud Ruffinum lib. 3. num. 194.
Extat etiam in Vitis Patrum historia de qua-
dam sancta Euphrosyna , quæ habitu virili
diu in monasterio virorum vixit , & sancta
post mortem apparuit etiam per miracu-
la. Verùm hoc exemplum ad ea spectat,
quæ speciali Spiritus sancti ductu sunt,
& admiranda potius sunt quam imitanda.
Videri tamen potest simile in Menologio
Græcorum 24. Decembribus de Eugenia vir-
gine & martyre. Illud certum, si hæc mutatio
ad finem mortaliter malum fiat , esse morta-
lem ; si ex leuitate , esse veniale peccatum.
De se autem , quando mala intentio & scan-
dalum abest, non est peccatum. Itaq; quan-
do hoc prohibet sub anathemate Capitulum
Si qua mulier, dist. 30. loquitur in casu quo
hoc fieret malo fine , vt Glossa ibi testatur.
Vide Siluestrum v. Femina, & v. Habitus.

*Licere ali-
quando oc-
cultare ve-
ritatem.*

De veritatis tectione , cùm eam reuelare
præcepti sit affirmatiui , nescio quid contro-
uersiæ esse possit , quin certis casibus licita
sit , prout Abrahæ, Iacobi, aliorumque San-
ctorum frequenti exemplo docemur. Imò &
ipsius Christi , teste Augustino in Psal. 5.
*Verum autem occultauit & Dominus , cùm
disci-*

discipulis nondum idoneis dixit, *Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis portare illa.* Miramur potius hīc nobis posse contradici ab ijs qui rogati, (exemplis libelli contra quem agimus vtor) quónam vadant, quid in peculio habeant, vnde acquisuerint illud, quid scripserint, quid in aurem eis dictum sit? sanè puram putam veritatem non continuò essent prodituri. Si celare veritatem licitum non sit, quomodo sacramentum Regis abscondere bonum est. Quid faciunt Consiliarij Ordinum aut Consistoriorum, qui etiam arcana celare sanctè iurant? Nimiris norunt aduersarij illud, *Secretum prodere noli.* Quid ergo peccatur, si non passim cuiquam, etiam amico omnia secreta panduntur, nulla tacita, nulla dissimulata veritate? Græcanica licentia in dispensatoria simulatione aut quibuscumque profuturis mendacijs, numquam eō perrupit, vt in negotio Religionis locū occuparet. At nostri, si Superis placet, sinceræ veritatis vindices, suos fratres qui sub cruce sunt, (quod cum Iudæis commune habent) quiduis nostrorū rituum admittere posse docent vt lateant, inaudita impudētia in super in nostris minoracarpētes.

De veritate alia quamcumque dices, Ita sit, *An possit at quomodo euadent Domini sententiam, quis celare qui se negaturum dicit eos coram Patre se esse Catholicum.*

F 3 suo

suo qui eum negauerint coram hominibus, qui se Christianos aut Catholicos esse negauerint? Respondco: Qui se negat esse Catholicum, peccat; sed qui celat se esse Catholicum, non quia erubescit de sancta ista professione, sed quia confitendi necessitas non ingruit, & profitandi consilium Domini non habet, non peccat: dicit enim Cyprianus Epist. 83. Dominum magis voluisse nos confiteri quam profiteri. Quinimò & causam iustum habere poterit celandi se esse Catholicum, sicut & fugiendi: & fieri potest, ut celandi consilium, quando celare ei licitum fuerit, loco isto & tempore isto, multum prospicat dilatationi fidei paulò post per eumdem Christi seruum facienda.

Hactenus diximus ad primam calumniam, eiusque membra,

Ad 2.

*An non suo
Iudice in-
terrogatus
potest & qui-
uocere.
spondere.*

Ad Secundam: Vnus hic generalis abusus à sectario istius libelli Auctore admittitur, quod non satis assequens mentem Catholicorum Doctorum, continuò ut licitum ab eis approbari existimet, quod ab ipsis intenditur ex certo capite non esse illicitum. Quando enim dicunt, ab illegitimo Iudice interrogatum posse respondere diuersa mente, sermone restricto, idem est ac si dicarent, tunc eum non teneri cum eiusmodi Iudice tamquam vero Iudice suo agere: adeoque si

Si aliud non obsit, & secundum ea quae diximus de priuatorum inter se sermone, alia ad-
sist quae ambiguum sermonem iustificant,
licere mentali restrictione, latentem in ver-
bis sic suis circumstantijs vestitis sensum eli-
gere, quomodo mentali restrictione prolato
Iacobi nomine, licet ceteris concurrentibus
id nominis accipere de Iacobo minore vel
maiore. Hoc præmisso, tota quæstio quæ hic
mouetur, non est alia quam, an recte Iudex
non competens habeatur pro non compe-
tentente aut pro non Iudice, & non legitimè
interrogans pro non interrogante legitimè,
adeoque quoad hoc pro priuato. Cetera
nouam non habent quæstionem: quomo-
do enim cum priuato agendum sit, suprà
diximus.

Illud mirum, quomodo dicat sectarius, *Non suffi-*
nostros docere quod possit quis duplicitate *cit te pro*
sui sensus etiam legitimum Iudicem elude- *iusta caussa*
re, quando putaret aduersarium infamam *litigare, ut*
caussam fouere. Eò magis id miramur dici, *possis Iu-*
quod neminem omnino Auctorem, cuius *dicia qui-*
dicta vel in speciem tale quid præ se ferrent, *spondere.*
producere potuerit aut ausus fuerit. Reli-
qua probare nititur, illud ei suffecit dixisse;
apud eos enim egit, qui libenter tamquam pri-
mò veras iactatas in Catholicorum famam
calumnias excipiunt. Sanè alienissimi omnes

sumus ab hac opinione. Cùm enim nemo iudicio contendat licitè, nisi iustum caussam foueat, adeoqué aduersarius iniustum; fiet secundùm hanc opinionem, ut semper Iudicem possit fallere qui iure litigat; quod omnino est absurdum: neque enim ius suum amittit Iudex per iustitiam tuæ caussæ, sed ipse debet in suo officio à te honorari; alioqui qui iustus es in caussa contra aduersarium tuum, iam iniusta caussæ partes orditis contra communem Iudicem. Quæ de teste non secundùm Iurisordinem interrogato dicuntur, eiusdem rationis sunt cum ijs quæ de parte dicta sunt.

*Supremi
Principes
numquam
legitimè
interro-
gantur.*

*Monarchas
maximè
debet veri-
tas.*

De Monarchis & supremis Principibus, qui in temporalibus solum Deum Iudicem habent, verum est, quòd in proposito sint eo vinculo soluti, quo quisque suo Iudici obnoxius est ad veritatem ei significandam & nudè declarandam, quando legitimè fuerit requisitus. At aliæ obligationes dicens apertè veritatem, quarum in superioribus meminimus, non minus, imò magis, in Principibus locum habent. Dixerunt quidam valdè insulsè, Deum, quia legem non habet, posse falsum dicere: quamvis enim Deus legem non habeat, est tamen impossibile ei mentiri, quia est ipsa rectitudo, est ipsa veritas. Princeps similiter, quamvis

uis humanis legibus solutus, tamen quia Dei est imago, tenetur cum omni sinceritate, veracitatis inclinationem sequi, ne eò magis in Deum aut seipsum peccet, quò minus in proximum tamquam superiorem peccandi occasionem habet. Non peccet, inquam, contra Veritatem interiùs aut exteriùs: odibilis enim est diues mendax, sicut pauper superbus, ut dicit Sapiens suprà citatus.

Quod verò de occultis delictis dicitur, eò *Quomodo*
spectat, quòd rectè doceant nostri, de per se
occultis superiorem hominem in externo
foro non habere cognitionem. Addo, Iudi-
ceni ex officio aut ad petitionem accusato-
ris agentem, non habere ius compellendi
reum ad suum crimen prodendum, etiam si
capitale non fuerit (de quo diximus 2. 2.
t. 6. cap. 3. d. 1.) si ita occultum fuerit ut pro-
bari in iudicio non possit, & timeatur gra-
uis pœna, vtputa mutilationis, triremium,
aut similis.

De eo qui Capuâ venerit Romam, ubi *De venient.*
Capua putaretur infecta, cùm infecta non
fit, sentimus, cùm talis non legitimè abigi
possit, nisi quia à loco infecto venit, quòd
nó abs re dicere poterit, ac etiam si ita com-
pellatur iurare, se non venire à Capua infec-
*ta: & si illud *infecta* addendo in verbis, sibi*
non existimet credendum, sed se cùm ma-

F 5 gno

90 IO. MALDERI TRACTATVS
gno suo incommodo repellendum, potest id,
vt pote meritò subaudiendum, mente sup-
plere, secundùm ea quæ suprà diximus:
quamvis grauiores existimem debere esse
caussas ad iurandum, quàm ad simplici ser-
mone id negandum. Dices, Quid si ciuitas
infecta sit, ipse autem non sit infectus, vt
certò nouit. Respondeo: Si lege cautum sit
Romæ, ne Capuâ (quæ verè infecta est) quis
veniens admittatur, lex obligat, iusteque po-
test repellri inde veniens, etiamsi non fuerit
infectus; imò etiamsi sciretur non esse infe-
ctus, non potest ab excubitore aut custode
admitti, quem mandatum generaliter obli-
gat. Quia tamen lex ista in præsumptione
facti fundatur, habet in conscientia liberta-
tem ingrediendi talis non infectus; præcipue
cùm potius iussus sit repellri à custode, quàm
vltrò non intrare, &c., vt suppono, caussam
vrgentem habeat ingrediendi: tunc enim
per ~~obligationem~~ potest legem accipere secundùm
principalem intentionem Legislatoris, ne
humano modo loquendi nimis dura sit, si
generatim secundùm verba potius quàm se-
cundùm mentem accipiatur Legislatoris.
Cùm verò legis executor sit custos vrbis, in-
terrogans vnde venias: nihil mirum si eius
interrogationem liceat accipere eo modo,
quo licet accipere ipsam legem, atque ita di-
cere

cere non infectus possit, se Capuā non venire, ita nimirū vt inficere quemquam possit. Verūm quia non omnino certò nouit an inficere quemquam eo casu possit, propter infectionem quæ etiam vestibus inhæret; verius est talem dicere non posse isto casu, se Capuā non venire.

Ad tertiam calumniam dico, in superioribus constare, quomodo in priuatis colloquijs restrictione mentali vti liceat, & quando per eam incurvantur, & quando vitentur peccata.

Ad Quartam: Quamuis, vt suprà monuimus, contingat aliquos hīc similitudine decipi, quæ aliquando non satis circumspēctos fallit, quando vitium imitari videtur virtutem, sicuti prodigi se liberales putant; tamen quando concufrunt circumstantię in regulis suprà traditis à nobis requisitæ, non esse eum modum loquendi improbandum, quo dicatur hīc esse quædam prouidentia laudabilis, adeoque virtus prudentiæ, secundūm ea quæ habemus apud D. Thomam 2.2.q.69.a.2.in corpore.

SECTIO SECUNDA.

PRÆTER has hæreticorum calumnias, possimus ita argumentari contra usum hunc mentalium restrictionū. Primò, Osten-

dam

*Arguitur
nullum esse
usum re-
strictionum
mentalium.
Primò.*

dam non carere mendacio eiusmodi locu-
tiones. Si enim Petrus dicat, *Non noui homi-*

nem, animo supplendo, purum, sed simul
Deum; nihilominus mentitur, quia eius ver-
ba significant falsum, vt sonant: significant
enim quod difforme est ipsi rei, eiique conne-
xioni veræ, quæ est inter Petrum & cogni-
tionem istius hominis. Neque refert conce-

ptum esse restrictum, ita vt mente non
enuntiet se non nouisse hominem, sed se
non nouisse purum hominem: hæc enim re-
strictio idèò fit à Petro, quia sine ea nouit
falsum esse tam in re, quam in conceptu &
voce, se non nouisse hominem, vt obserua-
uimus suprà Cap.4. Quando ergo enuntiat
simpliciter se non nouisse hominé, enuntiat
id tamquam verum, quod ipse iudicat esse
falsum, quod est propriè mentiri. Hoc au-
tem argumentum omnibus eiusmodi men-
taliter tantum restrictis propositionibus ap-
plicari potest. Ergo vniuersim eiusmodi pro-
positiones pro propriè dictis falsis, & earum
usus talis pro propriè dicto mendacio haberi
debet. Confirmatur, Quia qui aliquid enun-
tiat, duo significat, & rem ita se habere, quod
facit actu signante, vt loquuntur; & se ita in
animo suo sentire, quod facit actu exerci-
to. Si primum sit falsum, fieri potest vt non
mentiatur, sed propriè mentitur quando se-
cundum

*Principium
argumentū
contra re-
strictiones
mentales,
quo pro-
bantur esse
mendacia.*

cundum est falsum. Ideò rectè dicit August.
Enchirid.c. 22. *Omne mendacium ideo dicendum
est esse peccatum, quia homo non solum quando scit
ipse quid verum sit, sed etiam, si quando errat &
fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo
gerit, siue illud verum sit, siue putetur & non sit.*

Secundò, Etiam si in ista praxi non esset *secundò*, mendacium, est tamen mendacij effectus, videlicet fallere: quamuis fallere possit sine mendacio, ut patet quando figurata locutio-ne fallit, & mendacium esse possit quod non fallat. Sic enim Giezi mentiebatur Eli-sæo dicendo, *Non iuit seruus tuus quoquam;* Prophetam tamen non fallebat. Quando enim homo homini mentitur, non semper is cui mentitur fallitur: si enim nouerit alterum mentiri, non fallitur. Est tamen, ut dixi, mendacij effectus fallere, quia natura sua eodem tendit ut fallat, ut diximus Cap. 7. Imò quando intendimus fallere, videmur vel verbo vel facto quodammodo mentiri, nisi in illis in quibus seipsum potius quis fallit, quam à nobis fallatur; quales possunt esse figuratae locutiones, quando eis bono iure utimur. Tale quid autem non est in hac praxi mentalis restrictionis: nemo enim dixerit in illis se non fallere auditorem, cum humanam possibilatem superet assequi quid sola mente restringas. Non potest itaque hæc praxis à frau-

dc

94 IO. MALDERI TRACTATUS
de & dolo malo absoluī. Recte autem dixit
D.Thomas 2.2.q.69. suprà citatus, fraudem
& dolum vim mendacij habere.

Tertiò.

Tertiò, Si licita esset hæc praxis, aliquis ve-
terum Scriptorum id aduertisset, aliquis
Sanctorum ea usus esset. Atqui hoc factum
esse, ostendi hactenus nō potest. Quod enim
de D. Francisco adfertur, non est propriè
exemplum, quia Sanctus nihil in mente re-
seruauit, quin foris expreſſerit, partim verbo,
partim demonstratione manus, affectus inter-
rim animo ut Firmus de quo suprà, qui nec
hominem prodere poterat, nec mentiri. Sancte
D. Augustinum non probasse hanc praxim,
vel ex solo c. 18. Contra mendacium, liqui-
dū est. Est inter eos libros qui Augustino as-
scribuntur, ut vidimus suffrā Cap. 3. Tractatus
de Conflictu vitiorum & virtutum, ubi c. 19.
apertè videtur hæc praxis damnari. Ibi enim
iste Auctor ponit duos modos fallēdi: unum
per teatam & ingeniosam fallaciam, alterum
per aperti verbi mendacium; & de utroque
modo subiungit: *Veritas*, inquit, *ad utraque*
respondeat: nec artificio ingenio, nec simplici
verbo, oportet decipere quemquam.

Responsio
ad 1.

Ad Primum istorum argumentorum re-
spondeo, esse verissimum, restrictionē men-
talem solam nō sufficere ut verificet dictum
quod in se falsum est; sed contingit, quod
mente

mente adiicitur, implicitè etiam adiectum censeri in dicto externo, quod etiam illum sensum habere potest qui restricta mente intenditur, propter causas dicendi & concurrentes circumstantias; & tum demum instar sermonis amphibologici, quod per mentem adiicitur, expungit mendacium in sermone externo. Quamuis ne tunc quidem liceat sic auditori illudere, nisi fuerit iusta causa; sicut etiam vsu venit in ea deceptione quæ fit per amphibologiam.

Restrictio
mentalis nō
excusat
mendacio,
nisi vocem
artifici-
tationem
quā aliud
verē habet
restringat.
Non excu-
satur usus
restrictio-
nis mentar-
lis tunc
semper à
peccato,

Ad Secundum fateor, etiam tunc quando veritas saluatur, posse restare fallaciam illicitam, ob quam abstinendum sit ab artificio restrictionis mentalis, quia Leuitici 19. non tantum dicit Dominus, *Non mentiemini*, sed addit, *Nec decipiet unusquisque proximum* Ad 2. suum. sed quando casus emergit, ut alio sensu ambiguum tuum sermonem accipere tibi licet, quām quō eum accipiet auditor: credo simili casu, si concurrant quæ ad veritatem mentalis huius artificij & externi sermonis cum eo coniuncti requisiuimus, licere hoc artificio vti, non obstante sequiori intellectu audientis, ex iustis causis in superioribus obseruatis. Alioqui regulariter verum est illud Isidori, quod refertur 22. q. 5. c. *Qua-
cumque arte verborum quisque
iuret, Deus tamen qui conscientia testis est ita*

hoc

quando ex-
cusatur à
mendacio;
à quo tamē
sepè non
excusat.
Ad 2.
Quando li-
cet amphi-
bologico
sermone
tegere ve-
ritatem, li-
cet ut re-
strictione
mentali, qua
vocis signi-
ficationem
aliunde ha-
bitam re-
stringendo
designet.

hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, quia & Dei nomen invanum assumit, & proximum dolo capit. In quibus verbis aduertere, quamuis de iurante dicta sint, habere tamen aliquousque etiam locum in eo, qui non iurando verborum aliquo artificio proximum decipit.

Ad 3.

Ad Tertium: Cum eo moderamine, quo iam explicuimus demum licere uti sermone cum restrictione mentali, veteres facile admiserint nostram sententiam: eam enim restringimus ad æquipollentiam æquiuocisive amphibologici sermonis, quem à mendacio non tantum Patres, sed etiam Scriptura excusant. Auctor de Conflictu vitiorum & virtutum loquitur de artificiosi sermonis tecto mendacio, & de illa deceptione quæ fit non iusta tectione veritatis.

SECTIO TERTIA.

His argumentis ad dexteram declinantes, & ab aurea mediocritate virtutum moralium nos ad extremum illum rigorem, contra quem Sapiens dicit, *Nesis iustus nimis, ab ripientibus dilutis;* ea supersunt soluenda, quæ peruersitate sinistra, nos in alteram partem suadent posse exorbitare, passim in dolo loquentes proximo, omniaque perturbantes nimia frequentia & nimia licentia restrictio-

nis

nis mentalis. Sunt autem ferè eiusmodi. Primum, Verba mea sunt indices mentis meæ, ergo ad veritatem sufficit quòd inenti meæ respondeant, etiamsi non respondeant menti interrogantis. Confirmatur, Quia qui alteri loquitur, non tenetur ei totam mentem suam aperire, sed potest ei solum unam partem explicare, & aliam reticere, quod fit in restrictione mentali: sicuti Ezechiel unam partem reticuit suæ interioris locutionis, secundum Gregorium, quando quasi ex abrupto cœpit dicens, *Et factum est*. Si dicas, non posse eum qui alteri loquitur, reticere partem suæ mentis, quando illa pars suppressa reddit exteriorem orationem falsam; opponunt, non propterea ipsum effari falsum: quia non intendit illud, quod solitariè sumptum est falsum, solitariè affirmare; sed solum ut est coniunctum verbis, quæ tacitè subintelligit. Respondeo: Verba seruiunt in usum proximi exprimendæ menti tuæ: non ergo sufficit, quòd ea tibi restringas, sed oportet talia sint, ut intelligantur aut intelligi possint ab eo cui loqueris; alioqui non facis illum participem veræ mentis tuæ, quod proprium verborum est. Opponis, quòd sit casus quo hoc non tenearis facere. Esto: Regula tamen ista est quam dixi. Tu ne exceptionem nobis pro regula obtrudas, ut re-

*Pro abusus
mentalium
euasionum
Arg. I.*

G

gula

gula suo ordine deturbata incipiat esse loco exceptionis, limitata ad legitimam Iudicis interrogationem, aut quid simile. Regula est Mat. 5. *Sit sermo vester, Est, est: Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* quam etiam Iacobus tradit cap. vlt. his verbis: *Sit autem sermo vester, Est, est; Non non, ut non sub iudicio decidatis.* qui enim dispensatoria simulatione verba sua obuelant, facile sese expnunt periculo iudicij diuini: & verendum quòd defluentibus sibi verborum folijs non resurgent in iudicio Dei, cui omnia sunt aperta, cui reddenda ratio etiam verbi otiosi.

At prætereunda h̄c non est consideratio accuratior, quare Dominus ista geminatio ne sit v̄sus, vt dixerit, *Est, est; Non, nō;* inuenimus enim in ea latere quod maximè proposito nostro seruiat. Fortè hoc voluit, potiùs asseueranter loquendū ad rei rectitudinem exprimendā, quām vtendū iuramento. Certius puto, voluisse præscribere duplēcē conformitatem nostrā vocis; vnam cum re, alteram cum conceptu nostro, vt id efferamus esse quod est, & quod esse sentimus. Benē hoc aduertit Abulensis in eum locum. Imò hanc explicationē, quatenus dicit significari debere verbum nostrum exterius conuenire cum interiori nostro conceptu, ita vt si interius dicatur *Est,* etiam

etiam exteriū dicatur *Est*, & si intus dicatur *Non*, etiam exteriū dicatur *Non*; ideoque dictum esse *Est est, Non non*, sua auctoritate approbavit disertis verbis Innocentius III. cap. Etsi Christus, de Iureiurando: *Etsi Christus praeceperit secundum Euangelicam veritatem, Sit sermo vester, Est est, Non non, ut affirmatio vel negatio sicut procedit ex ore, ita procedat ex corde, &c.* Regula itaque Christi est, vt mens non restringat quod lingua non restringit, sed in hoc vtraque sibi consonent. Regula est, Proximo non esse in dolo loquendum, sed vnumquemque debere loqui veritatem cum proximo suo: Ephes. 4. vel, vt Isidorus dicit citatus Cap. 8. proximū non esse dolo capiendum. Quid autem iuvat verba tua verificari, si nihilominus effetum falsitatis in ijs intendas, qui est fallere proximum, & in errorem duplarem ducere; vnum, quo te aliud dicere putet quām diccas; alterum, quo putet rem quā dicitur, aut dici putatur, aliter se habere quām sese habeat? Est verum, quando meo iure vtor tegendo veritatem, eumque in finem sermone tali, quo sit fallendus proximus, vtor, posse contingere vt excuser, si istud cum debitibz circumstantijs egero, vt iam in superioribus dictum: sed Christianus non facile se coniiciat in periculum diuino iudicio succumbendi,

neque facilè præponat certæ regulæ Christi,
exceptiunculas suas subinde parum certas.
Qui ambulat simpliciter, ambulat confi-
denter; neque expedit linguam, cuius facilis
est lapsus, tam multis nouis grauare oneri-
bus, vt vix fieri possit quin grauiter cadat in
periculosa eiusmodi assiduitate.

Ad Confirmationem respondeo: Quam-
uis non tenearis totam mentem aperire, te-
neris tamen non mentiri: mentiris autem, si
sola mente illud suppleas quod ad veritatem
requiritur externæ orationis, vt dictum est
Cap. 10. Itaq; si velis partem reticere tuę in-
ternæ locutionis, fac vt saltē subsistat in ve-
ritate seorsim quod exteriū dictum fuerit:
quod apud Ezechielem omnino factum est,
si Gregorij explicationē sequamur. Quam-
uis & istud monendum putem, quod non sit
necessarium recipere illam D. Gregorij ex-
positionem: quia potuit facilè aliter dici, Et
initio Ezechieliis non habere vim coniun-
gendi, sed in illa locutione redundare more
Hebræorum, vt aliàs sæpè. Neque ea cuique
libertas est, vt ex tempore instituat quid vo-
ces à se editæ significant, vt diximus **Cap. 4.**
Si occultis modis barbaricas numerorum
notas ad epistolam secretam amico scriben-
dam usurpes, oportet, ne nihil agas, ille cui
scribis intelligat quid velis istis notis. Voces

pro-

prolatæ publici sunt instituti & publici usus:
non licet aliter eas usurpare, sicuti neque
pondera, neque alias mensuras, neque limi-
tes agris positos mutare aut transferre.

Secundum argumentum: Sæpè occurunt *Arg. 2.*
casus vbi vel mentiendum esset vel proden-
da aliqua noxia veritas. Reperiuntur illi
apud Augustinum libris de & contra Men-
daciū. v.g. quando pater infirmus ignorat
obijisse filium, præ mœrore moriturus si
nossit, interrogatus de filio amicus, si dicat
vivere, aut se nescire an vivat, mentitur, quia
mortuum nouit: si dicat mortuum, aut ta-
ceat, quia etiam ex silentio mortuum infir-
mus intelliget, occidit infirmum. Quid ager?
Sanè si Augustinus conscius fuisset modice-
landi veritates tales per restrictiones men-
tales, non tam anxius in hac perplexitate fuis-
set. Cùm itaque similes casus frequenter oc-
currant, sæpè tamquā ad sacram anchoram
erit recurrendum ad restrictiones eiusmodi
mentales. Respondeo, eumde Augustinum *Responsio.*
valdè laudare Firmum Episcopum Taga-
stensem, quòd cùm vrgeretur prodere appa-
ritoribus homicidam qui ad se confugerat,
laudatissimo exemplo responderit, nec men-
tiri se posse, nec hominem prodere: ita lib. de
Mendacio, cap. 13. Ita fieri potest subinde, ut
quando angustiæ nos videntur ad restrictio-

G 3 nes

nes mentales adigere, ad euadenda mala im-
minentia quæ meritò timemus, aut ad asse-
quenda bona quæ meritò procuramus, verè
non ita vrgentes sint, vt apprehenduntur.
Deus enim simpliciter ambulantibus sàpè
succurrit, vt & fecisti Episcopo Firmino, quia
propter eiusmodi responsum ad Imperato-
rem tractus, qui Christianus non erat, usque
adeò mirabilis apparuit, vt ipse homini, quem
seruabat, indulgentiam sine villa difficultate
impetraret. Itaque non toties est necessitas
harm̄ mentalium restrictionū, atque vulgo
putatur, sed Vnctio docet Deum timentes,
quomodo etiam ab illis abstinentes, bonum
suæ sinceritatis consequantur effectum. Si
nulla sit euasio nisi per restrictionem nudam
mentalem, (quam dum alijs non vestitur cir-
cumstantijs, suprà iam satis diximus à men-
dacio non excusare,) oportet de ista restri-
ctione occurrente necessitate loqui, sicuti
de mendacio in simili necessitate loquimur,
fieri quidem venia dignum peccatum, sed
non desinere esse peccatum.

Arg. 3.

Tertium argumentum: Sicuti quæ ioco di-
cuntur, neminem fallunt tamquam seriò
dicta, eò quod sciantur ioco non seriò esse
dicta; ita restrictiones mentales, quando tan-
tum adhibentur in materia debita, non fal-
lunt proximum, quia satis nouit etiam vera-

ces

ces solere in talibus artificiosè respondere: potest itaque in eiusmodi materijs passim quisque restrictione mentali vti. Respondeo: *Responso.*
 Quæ ioco aut figuratè dicuntur, non sunt similia illis quæ mentaliter restringuntur: quia quæ ioco dicuntur, etiam exteriùs produntur tamquam talia; quæ verò figuratè dicuntur, etiam figuratè intelliguntur, & exteriùs quod verum est significant, atque ex publico usu, vt talia recepta sunt. Quæ verò cum mentali restrictione dicuntur, plerumque talia sunt, vt non secùs fallant ac si cum mendacio aperte dicerentur: hoc solo discrimine, quòd auditori ex proposito dicentis cum mentali restrictione, solū fortè struatur ignorantia veritatis, quā sciri non expedit; non autem persuasio falsitatis, vt in mendacio. Quia verò, quantum in nobis est, errorem quemcumque proximo vel ignorantiam ingerere, cauere debemus; oportet his mentalibus restrictionibus puris non utamur, præsertim tot accendentibus & alijs incommodis, quæ iam cōmemorauimus; eo in primis, quòd restri-
 ctio merè mentalis à mendacio non excusat.

Quartum argumentum: Possum materia-
 liter verba proferre quæ falsa sunt, quando
 ita facere intendo, idque sineulla mendacij
 labe. Possum etiam mendacij notam euade-
 re, si dicam partē conceptus mei submissiūs,

Arg. 4.
*De mate-
 rialiter
 accipiente
 verba sua.*

G 4

qua

104 IO. MALDERI TRACTATVS
qua saluem veritatem in eo quod elatiori
voce dico, ut si dicam clare latroni, *Dabo cen-*
tum; & submissè addam, sed assignabo apud
Prætorem; verum dico, & mendacij labem
euito, si id facere & promittere intendam, &
præstern sic promissum. Ergo simili modo

Responsio.

De sub-
missa voce,
aut sola
mente ali-
quid ad-
dente.

Mentalis
restrictio
licita, sed
non pure
mentalis.

mendacij noxam euasero, si mente sola ad-
dam illud quo veritatem saluem. Respon-
deo: Materialiter loqui possum, modò id ip-
sum significetur exteriùs, quòd materialiter
loquar: v. g. si materialiter solùm à Pilato
dictum velis, *Iesus Nazarenus Rex Iudeorum*,
meritò vrgebant Iudei, dicendum fuisse, *Ipsè*
dixit, Rex sum Iudeorum. Submissori voce
addens, sic vt ab aliquo astantium intelli-
queat, & ab alijs saltē aduerti quòd aliquid
addatur, euadere isto modo poterit menda-
cium, quasi elisa iam aut suspensa significa-
tione eius quod elatiori voce præmisum est.
Verùm qui sola mente aliquid addit, neque
aliquid addere, neque quid addat dignosci
potest. Manet itaque in mendacij manifesti
offensa, quòd exteriùs falsò elocutus est,
quidquid occulta cogitatione suppleuerit.

Dico, qui sola mente aliquid addit, quia, vt
iam frequenter insinuauimus, potest à men-
dacio, imò interdum etiam à peccato excu-
sari, qui subintelligit quod circūstantię per-
mittunt meritò subintelligi, tamquam in ser-
mone

mone aut alio signo externo antecedente, comitante aut subsequente satis insinuatum: sic enim, ut suprà vidimus Capite 3. recte Hilarius dixit intelligentiam dictorum ex causis dicendi esse sumendam.

Quintum argumentum est Gregorij à Valentia: Qui illegitimè interrogatur, potest tam liberè verba sua usurpare ad significandum sensum quem vult, ac si sibi soli loqueretur: atqui apud se potest verba quæ profert accipere eo sensu quo voluerit sine mendacio; ergo etiam quando non legitimè interrogatur. Antecedens probatur, quia per illegitimam interrogationem nihil ei decedit iuris. Subsumptum patet, quia sibi propriè nemo métitur, ut suprà diximus Capite sexto. Respondeo, Antecedens non esse verum: *Responso.*

*Arg. 5.
De sibi lo-
quente ver-
bo externo
ficta signi-
ficationis.*

qui enim alteri loquitur, debet verba usurpare quæ non tantùm à se, sed ab alijs hominibus, saltem prudentioribus, possint intelligi eo sensu quo ipse loquitur; & si nullo tali sensu vera sint quæ profert, & hoc ipse nouit, omnino à mendacio excusari non potest, ut Cap. 10. Sect. 2. ostensum, & aliquoties iam dictum est.

Sextum argumentum esse potest ex sumario capitinis Intelligentia, de Verborum significatione, quod ita habet: *Verba sunt intellegenda, non secundum quod sonant, sed secundum*

G 5. cundum

cundūm mentem proferentis. Itaque mens & intentio cuiusque, verbis suis sensum imponit. Respondeo, non aliter hoc verum esse, quām quādo verba sunt ambigua, aut ex circumstatijs aliter possint accipi quām sonant, quod est etiam quodam loquendi modo esse ambigua; ideo Regula Iuris similis in Digestis de regulis Iuris ita habet: *In ambiguis orationibus maximè sententia spectanda est eius qui protulisset.* Non recte ergo dixeris, verba quālibet quidlibet à te cogitatum posse significare: sed quando ad plura sunt ambiguā, dicit Regula Iuris, quod à mente tua priuatim restringi possint, vtique ad vnum ex illis sensibus, de quibus dubium esse poterat ex vario vsu publico verborum. Huic affine est quod dicit Hilarius c. Intelligentia, suprà citato, intelligentiam dictorum esse sumendam ex causis dicendi. quod etiam nos volumus, quando dicimus nos posse mente illum sensum eligere, quem circumstantiae dicti secum ferunt.

Arg. 7.

Responso.

Septimum argumentum sit, ex c. Humanæ aures, 22. q. 5. citato sup. Cap. 3. in quo videatur insinuari, verba hominis diuino iudicio aestimari, non qualia foris sonant, sed eo sensu quo loquens ea intus intelligit. Sed respondeo, D. Gregorium istius capituli auctorem nihil tale voluisse; quod ex antecedentibus

dentibus ipsius verbis clarum euadit: dicit enim Iob non dixisse, *Iustior Deo sum*, quod ei imponebat Eliu; sed cum putaret Deum pro poena peccati afflictionem istam sibi immittere, & ignoraret pro augendis meritis se flagellari, confidisse, iudicium suum ad victoriam peruenturum, & manifestandum se maiora pati supplicia quam peccata sua mereantur. Itaque Eliu errasse, quando Prophetae verba talia iudicabat, qualia foris sonabant; Deum autem, qui intuetur cor, talia ea iudicasse, qualia ex interiori animo erant, quo ignorabat flagella ista immitti ad augendum meritum. eoque sensu addit Gregorius: *Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde.* Aduentant itaque qui Gregorij isto loco contrarios vtuntur, ut summum eo asseri, quod per restrictionem mentalem Deo nemo mentiri possit, utpote qui verba sit accepturus quomodo mente restricta sunt. Idem tamen iudicabit omnem illum qui veritatem non loquitur sic cum proximo suo, ut ei non mentiatur, eumque non decipiat; quam fraudem committere illum, qui sola mentis restrictione verum se facere dictum suum putat, ex dictis est manifestum.

FINIS.